

ระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน บ้านหนองบัว ตำบลบ้านแก้ง
อำเภอดอนตาล จังหวัดมุกดาหาร
**Level of Participation in Community Forest Management Ban Nong Bua,
Ba Khang Subdistrict, Don Tan District, Mukdahan Province**

พิพิธธนวัติ สมคะณย์, วาสนา ชาธิพา,
กมลพัฒน์ ไชยสงคราม, วิจิตร ศิริกิจ, ประยูร แสงใส*
มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น*
**Pipiddhanawadee Somkhane, Wassana Chathipa,
Kamollapat Chaisongkram, Wijit Sirigit and Prayoon Saengsai***
Kalasin University, Mahachulalongkornrajavidyalaya University,
Khonkean Campus*, Thailand
Corresponding Author, E-mail: Somkhane25@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน บ้านหนองบัว ตำบลบ้านแก้ง อำเภอดอนตาล จังหวัดมุกดาหาร การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีเชิงปริมาณ โดยเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ และแบบสอบถามปลายเปิด กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ จำนวนประชาชนที่มีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน จำนวน 90 คน การวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลวิจัยพบว่า การมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน บ้านหนองบัว ตำบลบ้านแก้ง อำเภอดอนตาล จังหวัดมุกดาหาร โดยรวมการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับดี ($\bar{x} = 3.81$, S.D. = 0.68) โดยเรียงลำดับจากมากไปน้อย พบว่า ด้านวัฒนธรรมของชุมชน อยู่ในระดับดีมาก ($\bar{x} = 4.34$, S.D. = 0.77) รองลงมา ด้านความร่วมมือของประชาชนในชุมชน อยู่ในระดับดี ($\bar{x} = 4.07$, S.D. = 0.74) ด้านการส่งเสริมการมีส่วนร่วม อยู่ในระดับดี ($\bar{x} = 4.07$, S.D. = 0.73) และด้านการได้รับข้อมูลข่าวสาร อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = 3.34$, S.D. = 0.80) และด้านการการสนับสนุนจากภายนอก อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = 3.32$, S.D. = 0.83) ดังนั้น การมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนบ้านหนองบัวอยู่ในระดับดี เพราะประชาชนบ้านหนองบัวร่วมกันปลูกป่ากับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น อุทยานแห่งชาติภูผาเทิบ และได้นำต้นไม้มาแจกให้ชาวบ้านมาปลูกในป่าชุมชนเพื่อ

* วันที่รับบทความ : 8 มกราคม 2567; วันที่แก้ไขบทความ 20 กุมภาพันธ์ 2567; วันที่ตอบรับบทความ : 21 กุมภาพันธ์ 2567

Received: January 8 2024; Revised: February 20 2024; Accepted: February 21 2024

จะทำให้ป่าหนาขึ้น และชาวบ้านร่วมกันต่อต้านการบุกรุกป่าชุมชนทุกคนในพื้นที่และคนต่างถิ่น จึงทำให้การมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: การมีส่วนร่วม; การจัดการ; ป่าชุมชน

Abstract

The purpose of this research paper is to study level of participation in community forest management. Ban Nong Bua, Ban Kaeng Subdistrict, Don Tan District, Mukdahan Province The research instruments used are a 5-level estimation scale questionnaire and an open-ended questionnaire. The sample used in this research was the number of people involved in community forest management. 90 people Data analysis using ready-made computer software Statistics used to analyze data include percentages, averages, and standard deviations.

The results of the research showed that participation in community forest management Ban Nong Bua, Ban Kaeng Subdistrict, Don Tan District, Mukdahan Province Overall, participation was good ($\bar{x} = 3.81$, S.D. = 0.68) In descending order, the cultural aspects of the community were found to be very good ($\bar{x} = 4.34$, S.D. = 0.77) followed by cooperation among the people in the community at good level ($\bar{x} = 4.07$, S.D. = 0.74) participation promotion at good level ($\bar{x} = 4.07$, S.D. = 0.73) information acquisition at moderate level ($\bar{x} = 3.34$, S.D. = 0.80) and external support moderate ($\bar{x} = 3.32$, S.D. = 0.83). Participation in forest management in Ban Nong Bua community is good. Because the people of Ban Nong Bua jointly planted forests with relevant agencies such as Phu Pha Toeb National Park and distributed trees to villagers to plant in the community forest to make the forest thicker.

Keywords: Participation; Management; Community Forests.

บทนำ

ปัจจุบันประเทศไทยมีผลการอนุมัติโครงการป่าชุมชน พ.ศ. 2543-2559 พบว่า ประเทศไทยมีหมู่บ้านที่เข้าร่วมโครงการป่าชุมชน 9,907 หมู่บ้าน รวม 9,267 โครงการ รวมเนื้อที่ทั้งหมด 4,747,945 ไร่ ผลการอนุมัติโครงการป่าชุมชน พ.ศ. 2543-2559 แสดงให้เห็นว่าภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีโครงการป่าชุมชนมากที่สุดในประเทศ คือ 4,215 โครงการ จาก 4,706 หมู่บ้าน ครอบคลุมเนื้อที่ทั้งหมดรวม 1,292,342 ไร่ 3 งาน 92 ตารางวา ซึ่งถือเป็นผืนป่าที่ชาวบ้านพึ่งพิงอาศัยและทำมาหากิน เป็นทั้งแหล่งอาหาร สมุนไพร ยารักษาโรค แหล่งหารายได้จากการเก็บเห็ดหรือหาของป่าขาย เป็นต้น ทำให้ชาวบ้านรู้สึกผูกพันในทรัพยากรป่า อันเป็นพื้นที่ที่ชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์โดยไม่ได้ครอบครองพื้นที่ป่าทั้งหมดมาเป็นเจ้าของส่วนบุคคล แต่ได้ใช้ตามความจำเป็นอย่างสมเหตุสมผลเพราะชาวบ้านในพื้นที่สามารถจำแนกชนิดและขนาดของพื้นที่ป่าได้ว่าเป็นป่าประเภทใด ป่าชุมชนในอีสานประกอบด้วย วัฒนธรรม ตามประเพณีและความเชื่อ เช่น ป่าวัด ป่าดอนปู่ตา และป่าช้า หรือป่าระบบนิเวศ เช่น ป่าอนุรักษ์ต้นน้ำลำธาร ป่ากำบังลม นอกจากนี้ยังมีป่าประโยชน์ใช้สอย

จำนวนมาก เช่น ป่าทำเล เลี้ยงสัตว์ ป่าโคก สำหรับตัดไม้สร้างบ้าน หรือเก็บผัก ผลไม้ป่า ซึ่งป่าเหล่านี้ตอบสนองประโยชน์ในการอุปโภคบริโภค และมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชุมชนอย่างต่อเนื่อง (กรมป่าไม้, 2559)

“ป่า” ตามพระราชบัญญัติป่าไม้ พุทธศักราช 2484 มาตรา 4 (1) ให้ความหมายว่าป่า หมายถึง ที่ดินที่ยังไม่มีใครได้มาตามกฎหมายที่ดิน และพระราชบัญญัติ ป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507 ให้ความหมาย ในมาตรา 4 ว่า “ป่า” หมายถึง ที่ดิน รวมถึงภูเขา ห้วย หนอง คลอง บึง บาง ลำน้ำ ทะเลสาบ หมู่เกาะ และชายหาด ที่ยังไม่มีใครได้มาตามกฎหมาย ส่วน คำว่า “ชุมชน” ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 หน้า 368 หมายถึง ชุมชน หมู่ชุมชน กลุ่มคนที่อยู่รวมกันเป็นย่อมสังคมขนาดเล็กอาศัยอยู่ในเขตแดนเดียวกันมีผลประโยชน์ร่วมกัน” เมื่อนำมารวมกันจะหมายความว่า “ป่าชุมชน” หมายถึง ที่ดินหรือที่ดินป่าไม้ที่ชุมชนได้ดำเนินการหรือได้รับอนุญาตตามกฎหมายให้ดำเนินการร่วมกับเจ้าหน้าที่รัฐในการจัดการงานด้านป่าไม้อย่างต่อเนื่องภายใต้กฎหมาย กฎระเบียบ ข้อบังคับ ข้อปฏิบัติและแผนงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งอาจสอดคล้องกับความเชื่อและวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นนั้นด้วย โดยการจัดการดำเนินงานเพื่อการอนุรักษ์และให้ชุมชนได้ใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน (ฉลาดชาย รมิตานนท์, 2553)

การจัดการทรัพยากรร่วมของป่าชุมชน เป็นประเด็นแห่งการวิพากษ์ถกเถียงในแวดวงต่าง ๆ ถึง ความไม่แน่ใจเกี่ยวกับทักษะ ความรู้ ความสามารถของชาวบ้าน เป็นต้นว่า ชาวบ้านภายในชุมชนจะสามารถมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนได้จริงหรือไม่ สืบเนื่องมาจากนักเศรษฐศาสตร์กระแสหลักมองถึงปัญหาอุปสรรคแนวทางแก้ไขการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนร่วมเหล่านี้ว่าเป็น “โศกนาฏกรรมของทรัพยากรสาธารณะสมบัติ (Tragedy of the Commons)” หมายถึง การที่บุคคลต่างคนต่างดวงทรัพยากรสาธารณะแบบมือใครยาวสาวได้สาวเอา เกิดสภาพการเร่งรีบ กอบโกยในการใช้ทรัพยากร อาจกล่าวได้ว่าผู้คนต่างตระหนักว่า “ถ้าตนไม่รีบใช้คนอื่นก็จะใช้และตนก็จะได้ใช้น้อยลงหรือทรัพยากรนั้นหมดไป” ปัญหาเหล่านี้ทำให้ปริมาณและคุณภาพของทรัพยากรสาธารณะลดลงอย่างรวดเร็ว เช่น การตัดไม้ทำลายป่า เพื่อการก่อสร้างที่พึ่งพิง เมาถ่าน ทำฟืน ในปริมาณมากอย่างไม่จำกัด หรือการจับปลา/สัตว์น้ำอื่น ๆ ด้วยกรรมวิธีจากเครื่องมือทางการประมงสมัยใหม่ เช่น การช้อนปลาด้วยเบตเตอร์ไฟฟ้า การใช้เรืออวนลาก เพื่อจับสัตว์น้ำให้ได้ปริมาณมาก รวมถึงสัตว์ที่จับมาได้ไม่ใช่สัตว์เป้าหมาย ยังไม่โตเต็มวัย เสี่ยงต่อการสูญพันธุ์ และระบบนิเวศหน้าดินเสียหาย จนกระทั่งไม่สามารถขยายพันธุ์ได้ทันต่อการบริโภค ปริมาณของป่าและสัตว์น้ำจึงลดลงอย่างรวดเร็ว ซึ่งแสดงให้เห็นว่าต่างคนต่างใช้ทรัพยากรจำนวนมาก แต่ไม่มีใครดูแล ปัญหาจากสภาวะการดังกล่าวคือทรัพยากรเสื่อมสภาพลงอย่างรวดเร็วจนล่มสลาย ทั้งยังนำไปสู่ปัญหาความขัดแย้งในการแย่งชิงทรัพยากรของคนกลุ่มต่าง ๆ โดยเฉพาะกลุ่มชาวบ้านซึ่งไร้ทุนทรัพย์ มักเป็นฝ่ายเสียเปรียบ ส่วนกลุ่มนายทุนมีทั้งอำนาจและความมั่นคง จึงสามารถใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่มาเพื่อกอบโกยทรัพยากรเหล่านี้ไปเป็นประโยชน์และสร้างความร่ำรวยให้กับตนเอง

บ้านหนองบัว ตำบลบ้านแก้ง อำเภอดอนตาล จังหวัดมุกดาหาร มีพื้นที่ป่า 55 ไร่ ตามพระราชบัญญัติป่าไม้ พุทธศักราช 2548 ในปี พ.ศ. 2549-2553 สาเหตุสำคัญ สถานการณ์ปัจจุบันป่าไม้ของประเทศได้ลดลงจำนวนมาก สภาพแวดล้อมโดยทั่วไปแย่งเกิดความอดอยากในหมู่บ้าน ราษฎรมีการแย่งชิงทรัพยากรที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติในป่ามากขึ้น ความขัดแย้งของชุมชนในการหาอาหารทางธรรมชาติมากขึ้น สืบเนื่องมาจากการจัดการทรัพยากรของชุมชนยังไม่เป็นรูปธรรม ไม่มีขบวนการมีส่วนร่วมของราษฎรในชุมชนเพื่อจัดการป่าชุมชน ดังนั้นราษฎรในชุมชนจึงได้มีมติรวมตัวกันเพื่อขอจัดตั้งเป็นป่าหมู่บ้านเป็นป่าสาธารณะเพื่อเป็นป่าชุมชนประจำหมู่บ้าน ซึ่งหากไม่มีป่าชุมชนทำให้ทรัพยากรป่าไม้มีสภาพเสื่อมโทรมและสูญหายไปเป็นจำนวนมากจนทำให้เกิดปัญหา เกิดจากความต้องการที่ดินทำกินเพิ่มขึ้นอันเนื่องมาจากการเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วของจำนวนประชากร อันเนื่องมาจากปัญหาการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรก่อให้เกิดความกดดันและขาดแคลนที่ดินทำกิน จนต้องบุกรุกพื้นที่ป่า การบุกรุกทำลายป่าเพื่อทำไร่ ทำสวน ทำนาปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ และบางพื้นที่ถูกทอดทิ้งให้เป็นไร่เลื่อนลอยโดยเฉพาะพื้นที่ต้นน้ำทุกภูมิภาคของประเทศ การทำเหมืองแร่ การเพาะเลี้ยงชายฝั่ง การท่องเที่ยว การใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าเพื่อกิจกรรมการพัฒนาต่าง ๆ ทั้งโดยรัฐบาลและเอกชน เช่น การสร้างถนนคมนาคม การสร้างเขื่อน การพัฒนาโครงสร้าง ไฟฟ้าแรงสูง การสื่อสาร การเกษตรบนที่สูง การศึกษา การสาธารณสุข ฯลฯ การเกิดไฟป่า โดยเฉพาะอย่างยิ่ง บริเวณพื้นที่ลาดชันและพื้นที่ปลูกสร้างสวนป่าด้วยความตั้งใจ และความไม่ตั้งใจความเพอเรอและเหตุสุดวิสัย การป้องกันรักษาพื้นที่ป่าไม่เข้มแข็งและเด็ดขาด สัตว์ป่าและพันธุ์พืชกรรมป่าไม้และหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องยังไม่มีผลสมผสานที่ดีเพียงพออีกทั้งข้อจำกัดเรื่องงบประมาณในการดำเนินงาน และแผนงานที่ไม่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน การบริหารและการปกครองที่มีหลักการ หลักปฏิบัติและกฎหมายของแต่ละหน่วยงานแตกต่างกันไป หน่วยงานหนึ่งมีหน้าที่ปกป้องรักษาป่าแต่อีกหน่วยงานหนึ่งต้องบำบัดทุกข์บำรุงสุข โดยต้องจัดหาที่ทำกินให้กับราษฎรเหล่านี้ เป็นต้น

ด้วยเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนบ้านหนองบัว ตำบลบ้านแก้ง อำเภอดอนตาล จังหวัดมุกดาหาร เพื่อเป็นแนวทางในวางแผนปรับปรุงแก้ไข เพื่อนำไปสู่การพัฒนาการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ตลอดจนองค์กรท้องถิ่น และหน่วยงานต่าง ๆ ให้เกิดประสิทธิผลอย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน บ้านหนองบัว ตำบลบ้านแก้ง อำเภอดอนตาล จังหวัดมุกดาหาร

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงสำรวจ ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ ประชาชนในบ้านหนองบัว ตำบลบ้านแก้ง อำเภอดอนตาล จังหวัดมุกดาหาร จำนวนทั้งหมด 110 คน

กลุ่มตัวอย่าง คือ ประชาชนบ้านหนองบัว ตำบลบ้านแก้ง อำเภอดอนตาล จังหวัดมุกดาหาร เพศชาย 44 คน เพศหญิง 46 คน รวม 90 คน ใช้วิธีกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (purposive Sample) (จินดารัตน์ สมคะณย์, 2557)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถาม (Questionnaire) โดยนำแบบสอบถามที่ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิและปรับแก้แล้วไปทดลองใช้กับกลุ่ม ตัวอย่างที่มีลักษณะใกล้เคียงกับประชากรที่ทำการศึกษา จำนวน 30 คน นำข้อมูลที่ได้มาคำนวณหา ค่าความเชื่อมั่นของข้อมูล แบบสอบถาม ส่วนที่ 2 และส่วนที่ 3 โดยวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปคอมพิวเตอร์ เป็นแบบทดสอบความรู้ ทดสอบโดยใช้ได้ค่าความเชื่อมั่น (Reliability) เกิน 0.70 ขึ้นไป ได้ลงพื้นที่บ้านนาสีนวน ตำบลนาสีนวน อำเภอมือง จังหวัดมุกดาหาร ได้ค่าความเชื่อมั่น ที่ 0.94

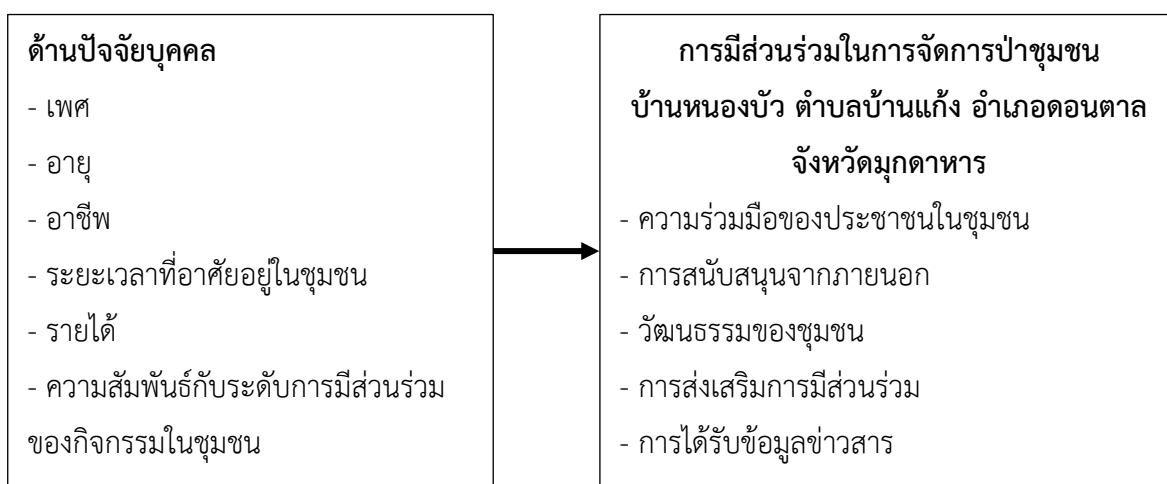
การเก็บรวบรวมข้อมูลแบบสอบถาม 1) การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม นำแบบสอบถามที่ผ่านการพัฒนาและปรับปรุงจนมีคุณภาพในระดับที่ยอมรับได้ ไปดำเนินการเก็บข้อมูลด้วยตนเอง และผู้ช่วยวิจัยซึ่งผู้วิจัยขอความร่วมมือจากประชาชนในบ้านหนองบัว ตำบลบ้านแก้ง อำเภอดอนตาล จังหวัดมุกดาหาร ก่อนการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยชี้แจงเกี่ยวกับรายละเอียดเกี่ยวกับวัตถุประสงค์การวิจัยเครื่องมือ

การเก็บรวบรวมข้อมูลขั้นตอน และวิธีเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องครบถ้วนแก่ผู้ช่วยวิจัย 2) การขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้สร้างแบบสอบถาม และทำหนังสือขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลจากประชากรกลุ่มตัวอย่าง 3) ผู้วิจัยได้นำหนังสือขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูล นำเสนอผู้ใหญ่บ้านหนองบัว ตำบลบ้านแก้ง อำเภอดอนตาล จังหวัดมุกดาหาร เพื่อขออนุญาตเก็บข้อมูล ซึ่งเป็นกลุ่มประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ 4) แจกจ่ายและเก็บแบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่าง 5) รับแบบสอบถามกลับคืน ตรวจสอบความถูกต้อง ความครบถ้วนสมบูรณ์แล้วไปวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้สถิติพื้นฐาน ได้แก่ การแจกแจงความถี่ (Frequency Distribution) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน บ้านหนองบัว ตำบลบ้านแก้ง อำเภอดอนตาล จังหวัดมุกดาหาร ผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรมต่าง ๆ ตัวแปรที่เกี่ยวข้องซึ่งได้นำมาใช้ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ โดยมีตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา ดังนี้

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผลการวิจัย

ระดับการมีส่วนร่วมการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน บ้านหนองบัว ตำบลบ้านแก้ง อำเภอดอนตาล จังหวัดมุกดาหาร มีรายละเอียดดังนี้

1. สถานภาพของประชาชนที่ตอบแบบสอบถาม ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 51.10 มีอายุ 41-50 ปี คิดเป็นร้อยละ 33.30 มีอาชีพเกษตรกร คิดเป็นร้อยละ 47.80 มีรายได้ต่ำกว่า 5,000 บาท/เดือน คิดเป็นร้อยละ 57.80 มีระยะเวลาการอยู่อาศัยในชุมชน 7 ปีขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 87.70

2. การมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน บ้านหนองบัว ตำบลบ้านแก้ง อำเภอดอนตาล จังหวัดมุกดาหาร ดังตารางต่อไปนี้

ตารางการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน บ้านหนองบัว ตำบลบ้านแก่ง อำเภอดอนตาล จังหวัด
มุกดาหาร โดยรวมและรายด้าน

การมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน บ้านหนองบัว ตำบลบ้านแก่ง อำเภอดอนตาล จังหวัดมุกดาหาร	ระดับการมีส่วนร่วม		
	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
1. ด้านวัฒนธรรมของชุมชน	4.34	0.77	ดี
2. ด้านความร่วมมือของประชาชนในชุมชน	4.07	0.74	ดี
3. ด้านการส่งเสริมการมีส่วนร่วม	4.07	0.73	ดี
4. ด้านการได้รับข้อมูลข่าวสาร	3.34	0.80	ปานกลาง
5. ด้านการสนับสนุนจากภายนอก	3.32	0.83	ปานกลาง
รวม	3.81	0.68	ดี

จากตาราง พบว่า ระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน บ้านหนองบัว ตำบลบ้านแก่ง อำเภอดอนตาล จังหวัดมุกดาหาร ของผู้ตอบแบบสอบถามโดยรวมอยู่ในระดับดี ($\bar{x} = 3.81$, S.D. = 0.68) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย พบว่า ด้านวัฒนธรรมของชุมชน อยู่ในระดับดี ($\bar{x} = 4.34$, S.D = 0.77) รองลงมาคือ ด้านความร่วมมือของประชาชนในชุมชน อยู่ในระดับดี ($\bar{x} = 4.07$, S.D. = 0.74) ด้านการส่งเสริมการมีส่วนร่วม อยู่ในระดับดี ($\bar{x} = 4.07$, S.D. = 0.73) ด้านการได้รับข้อมูลข่าวสาร อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = 3.34$, S.D. = 0.80) และด้านการสนับสนุนจากภายนอก อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = 3.32$, S.D. = 0.83) ตามลำดับ

3. ข้อเสนอแนะและข้อคิดเห็นอื่น ๆ ผู้วิจัยได้สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

3.1 ภาครัฐควรส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชนบ้านหนองบัวร่วมกันปลูกป่าให้มากขึ้น และอยากให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับต้นไม้ เช่น อุทยานแห่งชาติภูผาเทิบ มาแจกพืชพันธุ์ต้นไม้ เช่น ต้นไม้ที่เป็นยารักษาโรค ต้นไม้กินได้ ต้นพยางู ให้ชาวบ้านมาปลูกในป่าชุมชนเพื่อจะทำให้ป่าหนาขึ้น

3.2 ควรมีวิทยากรมาอบรมถ่ายทอดความรู้ การสาธิตการเพาะชำกล้าไม้ ให้ความรู้แก่ชาวบ้าน เพื่อนำความรู้ที่ได้รับมาปลูกป่าชุมชนถ่ายทอดต่อไป

3.5 ภาครัฐควรดำเนินการระเบียบบริการสาธารณะให้มีการติดป้ายประกาศอนุรักษ์พื้นที่ป่าชุมชน เพื่อไม่ให้มีการบุกรุกป่าชุมชนทั้งคนในพื้นที่และคนต่างถิ่น อีกทั้งห้ามล่าสัตว์ป่าและทิ้งขยะในป่าชุมชน

อภิปรายผลการวิจัย

ระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน บ้านหนองบัว ตำบลบ้านแก่ง อำเภอดอนตาล จังหวัดมุกดาหาร โดยภาพรวม พบว่า ระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน อยู่ในระดับดี ($\bar{x} = 3.81$, S.D. = 0.68) พิจารณาเป็นรายด้าน โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย พบว่า ด้านวัฒนธรรมของชุมชน อยู่ในระดับดี ($\bar{x} = 4.34$, S.D. = 0.77) รองลงมาคือ ด้านความร่วมมือของประชาชนในชุมชน อยู่ในระดับดี ($\bar{x} = 4.07$, S.D. = 0.74) ด้านการส่งเสริมการมีส่วนร่วม อยู่ในระดับดี ($\bar{x} = 4.07$, S.D. = 0.73) ด้านการได้รับข้อมูลข่าวสาร อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = 3.34$, S.D. = 0.80) และด้านการสนับสนุนจากภายนอก อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = 3.32$, S.D. = 0.83) ตามลำดับ ซึ่งไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุขawali ชูเอน (2555) ได้ศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชน กรณีศึกษา ตำบลวังมะปราง อำเภอวังพิเศษ จังหวัดตรัง พบว่า ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนในระดับต่ำ โดยเพศ สถานภาพ ในชุมชนการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร เกี่ยวกับป่าชุมชน และความรู้เกี่ยวกับป่าชุมชน เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการจัดการป่าชุมชน ปัญหาอุปสรรคในการมีส่วนร่วม ในการจัดการป่าชุมชน ได้แก่ ขาดการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชนจากหน่วยงานภาครัฐและ ผู้นำชุมชน รวมทั้งหน่วยงาน ภาครัฐไม่มีนโยบายที่ส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน อย่างแท้จริง

ด้านวัฒนธรรมของชุมชน การมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน บ้านหนองบัว ตำบลบ้านแก่ง อำเภอดอนตาล จังหวัดมุกดาหาร อยู่ในระดับดีมาก จากการศึกษาพบว่า พื้นฐานการอยู่ร่วมกันของชุมชนซึ่งมี ลักษณะเครือญาติกัน ทำให้การรวมตัวกันทำกิจกรรมต่าง ๆ ทางวัฒนธรรมและประเพณีจะมีลักษณะที่เข้มแข็งและเป็นไปด้วยความเรียบร้อย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัย ธิดิ ศรีใหญ่ (2557) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชนในจังหวัดสุรินทร์ พบว่า การดำเนินงานป่าชุมชนมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญ 3 ประการ คือ เพื่อเป็นพื้นที่ประกอบพิธีกรรม ตามประเพณี เพื่อเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารและป้องกัน สิ่งแวดล้อม และเพื่อเป็นแหล่งป่าไม้ใช้สอย สำหรับการดูแลรักษาพื้นที่ป่าชุมชน สามารถแยกตามลักษณะการใช้ประโยชน์ได้ และสอดคล้องกับงานวิจัย ทวีชัย ใจพร (2552) ศึกษาเรื่องการจัดการป่าชุมชนโดย ชุมชน กรณีศึกษาป่าชุมชนดงบก บ้านโนนหนองสิม ตำบลเขิน อำเภอน้ำเกลี้ยง จังหวัดศรีสะเกษ พบว่า แนวทางการจัดการป่า ปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการป่าปัญหาและอุปสรรคในการจัดการป่า ซึ่งป่าดงบกถูกบุกรุกจากนายทุน ทำสวนส้ม ซึ่งเหลือพื้นที่ 1,060 ไร่ ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับป่าชุมชนได้ใช้ประโยชน์จากป่า โดยเชื้อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในป่า นำวัดเข้ามาอยู่ในป่าการใช้สถาบันพระมหากษัตริย์ยึดเหนี่ยวความศรัทธาป่า ร่วมพัฒนาองค์กร ชุมชนขึ้นผู้นำชุมชนต้องเป็นผู้ริเริ่มแสดงบทบาทในการแก้ไขปัญหาและคนในชุมชนต้องให้ความร่วมมือและมองเห็นเป้าหมายเดียวกัน

ด้านความร่วมมือของประชาชนในชุมชน การมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน บ้านหนองบัว ตำบลบ้านแก้ง อำเภอดอนตาล จังหวัดมุกดาหาร อยู่ในระดับดี จากการศึกษาพบว่า ชุมชนมักจะให้ความร่วมมือกันเนื่องจากวัฒนธรรมของชุมชนเอง และการเป็นเครือญาติกัน หรือแม้กระทั่งการเป็นชุมชนขนาดเล็ก การอยู่อาศัยไม่ก็ครัวเรือน ทำให้การขอความร่วมมือเพื่อพัฒนาชุมชน หรือกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชนจะเป็นไปได้ง่าย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัย โกมล แพรทอง (2540) อ้างอิงใน อธิติ ศรีใหญ่ (2557) ได้ทำการศึกษาเรื่องป่าชุมชนในประเทศไทย พบว่า ในการพัฒนาป่าชุมชน จำเป็นจะต้องอาศัยความร่วมมือจากผู้นำท้องถิ่นและองค์กรชาวบ้านในท้องถิ่น ดังนั้นผู้นำท้องถิ่นมีความสำคัญ และบทบาทสูงในการนำไปสู่การพัฒนาป่าชุมชน ผู้นำในท้องถิ่นดังกล่าว ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ครู และพระสงฆ์และผู้นำที่ไม่เป็นทางการอื่น ๆ ซึ่งเป็นแกนนำในการพัฒนาต่าง ๆ ในหมู่บ้าน การสร้างความเข้าใจของผู้นำดังกล่าวจะสามารถชักจูงให้ประชาชนในท้องถิ่นได้ดำเนินงานเกี่ยวกับป่าชุมชนได้อย่างเข้มแข็ง ในขณะเดียวกันองค์กรชาวบ้านเป็นผู้ที่สืบเนื่องแนวความคิดป่าชุมชนให้ได้รับการปฏิบัติ กลุ่มเป้าหมายทั้ง 2 กลุ่มนี้ ควรจะได้รับการพัฒนาความคิดทางด้านการจัดการป่าชุมชนอย่างถูกหลักวิชาการป่าไม้ โดยระบบการอบรม การสัมมนา และดูงาน ต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการร่วมมือในการพัฒนาป่าชุมชนตามแนวความคิดของการจัดการป่าของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน อีกทั้ง สอดคล้องกับกรมป่าไม้ (2540) อ้างอิงใน อธิติ ศรีใหญ่ (2557) ได้ทำการศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชนในจังหวัดสุรินทร์ พบว่า ได้ย้มาถึงความสำเร็จในการดำเนินงานป่าชุมชนนั้น เนื่องจากการจัดการป่าที่นำความต้องการพึ่งพาป่าของประชาชนในชนบทมาเป็นวัตถุประสงค์หลัก และให้ประชาชนผู้ได้รับประโยชน์จากป่า ดังกล่าว เป็นผู้ควบคุมดำเนินการโดยมีองค์กรประชาชนเป็นแกนนำ มีการตั้งกฎเกณฑ์ขึ้นใช้บังคับมีการลงโทษเมื่อมีการฝ่าฝืน ในกรณีที่ไม่สามารถควบคุมได้ก็ขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก เช่น หน่วยงานของรัฐ ต้องการดำเนินงานป่าชุมชนให้สำเร็จไปด้วยดีนั้น นอกจากมีองค์กรประชาชนที่เข้มแข็งคอยดำเนินการแล้วยังมียุทธวิธีที่สำคัญ ซึ่งในที่นี้จะกล่าวถึง 3 ประการ ได้แก่ ต้องเป็นความคิดริเริ่มของชุมชน ต้องเป็นความร่วมมือของประชาชนในการดำเนินการ และต้องได้รับการสนับสนุนจากภายนอกชุมชน

ด้านการส่งเสริมการมีส่วนร่วม การมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน บ้านหนองบัวตำบลบ้านแก้ง อำเภอดอนตาล จังหวัดมุกดาหาร อยู่ในระดับดี จากการศึกษาพบว่า ที่ประสบความสำเร็จส่วนใหญ่แล้วชุมชนมีผู้นำที่เข้มแข็งในการจัดกิจกรรมปลูกป่าตลอดทั้งปี มีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้กับประชาชนในชุมชนและพื้นที่ใกล้เคียง และมีหน่วยงานทางภาครัฐให้การสนับสนุนในพื้นที่อยู่ตลอดเวลา ทำให้การดำเนินการจัดการป่าชุมชนประสบความสำเร็จและได้รับความร่วมมือจากประชาชนในชุมชนเป็นอย่างดี ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัย ยุทธไชยันต์ พรหมนิกร (2554) ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนารูปแบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติภายใต้การมีส่วนร่วมของประชาชนพื้นฐานการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน กรณีศึกษา: ป่าชุมชนดงมัน จังหวัดยโสธร พบว่า แนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประกอบไปด้วย

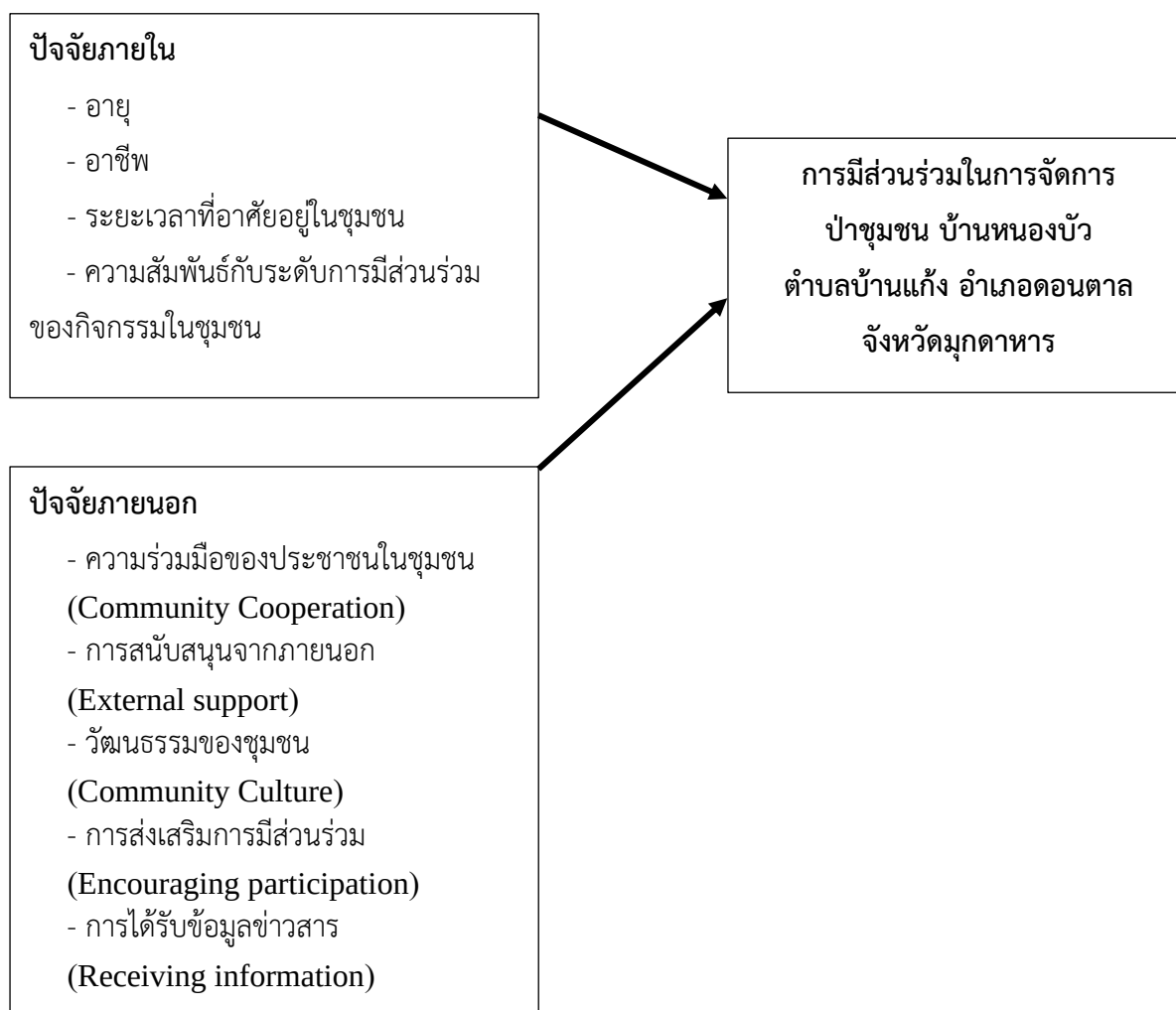
การสร้างจิตสำนึก การสื่อความหมายให้ข้อมูลที่ถูกต้อง การสร้างกิจกรรมการมีส่วนร่วมให้กับประชาชน ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ส่วนราชการทำเป็นแบบอย่าง การปฏิบัติงานในส่วนที่รับผิดชอบอย่างเคร่งครัด การกำหนดแนวเขตมีคณะกรรมการและกฎระเบียบของชุมชน

ด้านการได้รับข้อมูลข่าวสาร การมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน บ้านหนองบัว ตำบลบ้านแก่ง อำเภอดอนตาล จังหวัดมุกดาหาร อยู่ในระดับปานกลาง จากการศึกษาพบว่า การแจ้งข้อมูลข่าวสารในชุมชน ผู้นำชุมชนส่วนใหญ่จะใช้วิธีการการประกาศหอกระจายข่าวเสียงตามสายโดยตรง เพื่อแจ้งข่าวสารต่าง ๆ และโดยพื้นฐานที่ชุมชนเองก็มีลักษณะการอยู่อาศัยเป็นเครือญาติกัน จึงเป็นการง่ายที่การขอความร่วมมือ การแจ้งข่าวสารต่าง ๆ จะถึงผู้รับสารอย่างถูกต้องและทันทั่วถึง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัย วรเดช จันทรร (2554) ได้ทำการศึกษาเรื่องทฤษฎีการนำนโยบายสาธารณะไปปฏิบัติ พบว่า นโยบายจะสามารถสำเร็จได้นั้นส่วนหนึ่งมาจากความแข็งแกร่งของสมรรถนะที่องค์การมี กล่าวคือ องค์การจะต้องมีโครงสร้างภายนอกและภายในที่แข็งแกร่ง เช่น มีโครงสร้างที่กะทัดรัด มีระบบการตัดสินใจ มีระบบข้อมูลข่าวสาร และการสื่อสารที่ดี บุคลากรมีความรู้ความสามารถและมีจำนวนที่เพียงพอ มีงบประมาณเพียงพอ และมีระบบการจัดสรรงบประมาณที่มีประสิทธิภาพ มีวัสดุ อุปกรณ์ เครื่องมือเครื่องใช้ ตลอดจนเทคโนโลยีที่ทันสมัย ช่วยให้การดำเนินนโยบายขององค์การมีความรวดเร็ว มีประสิทธิภาพและมีสถานะที่สะดวกสบาย

ด้านการสนับสนุนจากภายนอก การมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน บ้านหนองบัว ตำบลบ้านแก่ง อำเภอดอนตาล จังหวัดมุกดาหาร อยู่ในระดับปานกลาง จากการศึกษาพบว่า หน่วยงานภาครัฐ บริษัท ห้างร้าน ต่าง ๆ ให้ความสนใจในการสนับสนุนงบประมาณในการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวกับป่าชุมชน ซึ่งการสนับสนุนจากภายนอกให้มีความสำคัญเกี่ยวกับป่าชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติร่วมกันในชุมชน ให้การสนับสนุนเป็นเงินและวัสดุอุปกรณ์ในการปลูกป่า ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัย สมศักดิ์ สามัคคีธรรม (2560) ได้ศึกษาเรื่องการจัดการทรัพยากรร่วมตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง: ศึกษากรณีป่าชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า การจัดการป่าชุมชน บ้านวังตาเทพ และบ้านห้วยน้อย ประสบความสำเร็จในบางด้านและล้มเหลวในบางด้าน โดยด้านที่ประสบความสำเร็จคือ การป้องกันและยับยั้งมิให้มีการตัดไม้ทำลายป่าเพิ่มเติม ซึ่งปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดความสำเร็จ ได้แก่ การสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ การบังคับใช้กฎระเบียบที่เข้มงวด การเสียสละเพื่อส่วนรวมของผู้นำชุมชนและการส่งเสริมให้มีการจัดตั้งสำนักสงฆ์และพุทธอุทยานในป่าชุมชนเพื่อช่วยเหลือด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่า ส่วนด้านที่ประสบความล้มเหลว คือ การฟื้นฟูสภาพป่าให้กลับมามีสภาพเขียวและอุดมสมบูรณ์ดังเดิม เนื่องจากขาดการดำเนินกิจกรรมปลูกป่า ชาวบ้านขาดความรู้เกี่ยวกับป่าชุมชน มีทัศนคติเชิงลบต่อป่าชุมชน ขาดการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนด้วยสาเหตุเกิดจากเจ้าหน้าที่ป่าไม้แทรกแซงและครอบงำการจัดการป่าชุมชนมากเกินไป รวมทั้งกฎระเบียบเกี่ยวกับป่าชุมชนไม่สอดคล้องกับสภาพของชุมชน

องค์ความรู้จากการวิจัย

จากการวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน บ้านหนองบัว ตำบลบ้านแก้ง อำเภอดอนตาล จังหวัดมุกดาหาร สรุปองค์ความรู้จากการศึกษาได้ ดังภาพที่ 1

แผนภาพที่ 2 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

จากภาพที่ 1 แสดงให้เห็นว่าการศึกษานี้ค้นพบการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน บ้านหนองบัว ตำบลบ้านแก้ง อำเภอดอนตาล จังหวัดมุกดาหาร ได้แก่ ปัจจัยภายใน คือ อายุ อาชีพ ระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในชุมชน ความสัมพันธ์กับระดับการมีส่วนร่วมของกิจกรรมในชุมชน นำไปสู่ปัจจัยภายนอกทำให้ได้รับองค์ความรู้ที่เรียกว่า CECER ได้แก่ ความร่วมมือของประชาชนในชุมชน การสนับสนุนจากภายนอก วัฒนธรรมของชุมชน การส่งเสริมการมีส่วนร่วม การได้รับข้อมูลข่าวสาร ควรนำปัจจัยเหล่านี้ไปเป็นแนวทางในการวางแผน

ส่วนร่วมในการจัดการบริการชุมชนที่ดี เพื่อให้ตอบสนองความต้องการในการจัดการป่าของชุมชนได้อย่าง
สูงสุด และมีประสิทธิภาพอย่างยั่งยืนตลอดไป

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

หน่วยงานภาครัฐ สามารถนำผลการวิจัยที่ได้จัดทำเป็นคู่มือ เอกสารวิชาการ เอกสารเผยแพร่เพื่อให้
ประชาชนในชุมชนได้รับรู้และได้เรียนรู้ร่วมกันจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อพัฒนาป่าชุมชนให้เป็นแหล่ง
ทรัพยากรธรรมชาติที่เรียนรู้ของชุมชนอย่างมั่นคง และยั่งยืน

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. รัฐบาลควรกำหนดนโยบายในการจัดการบำรุงรักษา และกำหนดขอบเขตการใช้ประโยชน์ จาก
ทรัพยากรธรรมชาติป่าที่ชัดเจน และนโยบายจากส่วนกลางไม่ควรปรับเปลี่ยนบ่อยตามยุคของรัฐบาลที่
เปลี่ยนไป จนทำให้เจ้าหน้าที่ของรัฐซึ่งเป็นผู้ปฏิบัติตามนโยบายทำงานยากมากขึ้น หากชุมชนหรือประชาชน
สับสนกับนโยบายของรัฐ อาจนำไปสู่การขัดแย้งระหว่างหน่วยงานภาครัฐ เจ้าหน้าที่ กับภาคประชาชนได้

2. รัฐควรมีแนวนโยบายที่มีการกระจายอำนาจจากส่วนกลางกับให้กับชุมชนในการให้ชุมชนมีสิทธิ
ชุมชนในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้น รัฐหรือ
หน่วยงาน ภาครัฐควรเป็นลักษณะการส่งเสริมให้องค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชนให้สมดุลและยั่งยืน
เป็นเหมือนพี่เลี้ยงให้กับชุมชน ส่วนกระบวนการตัดสินใจให้ขึ้นอยู่กับชาวบ้าน

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

ควรศึกษาบริบททั่วไปหรือศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชนในมิติต่าง ๆ ทำให้ทราบว่าชุมชนศักยภาพ
ที่โดดเด่นหลายด้าน เช่น กลุ่มหรือองค์กร ราษฎรชาวบ้าน ภูมิปัญญา ท้องถิ่น ฯ ที่เอื้อต่อการพัฒนาหมู่บ้านได้
เป็นอย่างดี ศักยภาพด้านต่าง ๆ นี้ควรมีการวิจัยเชิงลึก/พัฒนา และต่อยอดเพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- กรมป่าไม้ ส่วนส่งเสริมการจัดการป่าชุมชน. (2559). *การส่งเสริมการจัดทำ “โครงการป่าชุมชน”*. กรุงเทพมหานคร: กรมป่าไม้.
- จินดารัตน์ สมคะณย์. (2557). *ระเบียบวิธีวิจัยทางรัฐศาสตร์*. มหาสารคาม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- ฉลาดชาย รมิตานนท์. (2553.). *ป่าชุมชน ความหมายของ"ป่า"และ"ชุมชน"*. มูลินีอินุรักษ์ป่ารอยต่อ 5 จังหวัด. ออนไลน์. สืบค้นเมื่อ 25 มกราคม 2562. แหล่งที่มา: http://www.5provincesforest.com/index.php?lay=show&ac=article&id=5387290_93&Ntype=1.
- ทวีชัย ใจพร. (2552). *การจัดการป่าชุมชนโดยชุมชน กรณีศึกษาป่าชุมชนดงบก บ้านโนนหนองลิ้ม ตำบลเขิน อำเภอน้ำเกลี้ยง จังหวัดศรีสะเกษ*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.
- ธิดิ ศรีใหญ่. (2557). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชนในจังหวัดสุรินทร์*. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีปทุม.
- ยุทธชัยนธ์ พรหมนิกร. (2554). *การพัฒนารูปแบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติภายใต้การมีส่วนร่วมของประชาชนบนพื้นฐานการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน กรณีศึกษาป่าชุมชนดงมัน จังหวัดยโสธร*. ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชายุทธศาสตร์การพัฒนากุมิภาค. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.
- วรเดช จันทรศร. (2554). *ทฤษฎีการนำนโยบายสาธารณะไปปฏิบัติ*. กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค
- สมศักดิ์ สามัคคีธรรม. (2560). *การจัดการทรัพยากรร่วมตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง: ศึกษากรณีป่าชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*. คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- สุขาวลี ชูเอน. (2555). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชน กรณีศึกษาดำบลวังมะปราง อำเภอวังวิเศษ จังหวัดตรัง*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล.